

DONESKI ZA ZGODOVINO VRVARSTVA NA SLOVENSKEM

(ADAMIČEVA VRVARNA V LJUBLJANI IN DOMŽALAH)

KATARINA KOBE-ARZENSEK

Poleg Šinkovčevih v Kranju in na Grosupljem, ki smo jim posvetili obsežen sestavek, so bili znana vrvarska družina Adamiči, katerih rod izvira iz Kamnika. Še pred prvo svetovno vojno sta imela v Kamniku Ivan in Jože, brata Adamič, vsak svojo vrvarno. Delala sta kot mojstra že leta 1893, pripoveduje vrvarski strokovnjak Anton Albreht iz Ljubljane, medtem ko se je on sam učil v Kranju. Tudi njun oče Franc je bil vrvar. Rodil se je 22. oktobra 1815 v Kamniku. Ivan Adamič, rojen 13. marca 1850 in umrl 17. februarja 1929 v Kamniku, je imel štiri sinove in osem hčera. Najstarejši je bil Ivan, drugi Franc, tretji Alojz in zadnji Anton, ki je imel trikotazno tovarno in trgovino v Kranju. Ivan Adamič st. iz Kamnika je za najstarejšega sina Ivana kupil poslopje v Ljubljani na Trubarjevi cesti od ljubljanskih pekov. Na dvorišču za poslopjem je bila vrvarna, kjer je delal vrvar Šmidmajer. Tudi to je Ivan Adamič odkupil, saj je lastnik Šmidmajer umrl. Predal jo je svojemu najstarejšemu sinu Ivanu. Ta ni bil poročen. Ko je nenadoma umrl, je oče prepustil vrvarno drugemu sinu Francu.¹ Podjetje je bilo registrirano na sodišču v Ljubljani kot posamezna firma 16. junija 1919 pod naslovom Ivan N. Adamič, Ljubljana. Istočasno je vpisan kot lastnik Franc Adamič, vrvar iz Ljubljane, Sv. Petra cesta 31.² V Spominskem zborniku Slovenije, ki je izšel ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije, se firma omenja pod imenom Ivan Adamič, prva kranjska vrvarna, Ljubljana, njena ustanovitev pa se postavlja v leto 1845.³ To je bil čas, ko je Franc Adamič, oče Ivana in Jožeta, začel na svoje. Ker Francu Adamiču, ki je 1919 postal lastnik podjetja, ni bilo namenjeno dolgo življenje — rojen je bil 2. februarja 1889 v Kamniku in umrl je 8. februarja 1924 v Ljubljani — je po njegovi smrti vrvarstvo prevzela žena Helena.⁴ Sprememba je bila vnesena v register 4. avgusta 1925. Tu je zapisano: »Izbrisal se je dotedanji imetnik Franc Adamič, ker je umrl, vpisala se je imetnica Helena Adamič, rojena Tomšič, trgovka v Ljubljani, Sv. Petra cesta 31.«⁵ Rodila se je 24. aprila 1894 v Volčjem potoku in umrla je 6. marca 1972 v Ljubljani. V podjetju ji je bil v veliko oporo svak Alojz (rojen je bil 5. junija 1885 v Kamniku in umrl je 23. novembra 1940 v Ljubljani), upokojen nadporočnik, s katerim je tudi sklenila zakonsko zvezo.⁶ Od leta 1922

je vodil podružnico v Mariboru, Vetrinjska ulica 20, ki jo je ustanovil še pokojni brat Franc. Ko se je po poroki naselil v Ljubljani, je posloводство v Mariboru prevzela njegova sestra Marija Adamič. Rodila se je v Kamniku 17. julija 1882 in umrla je v Ljubljani 17. maja 1950. Poleg mariborske podružnice je bila še ena v Celju na Kralja Petra cesti 33. To je vodil Rihard Nardin, mož sestre Helene Adamič.⁷ Podjetje, ki je še pred prevratom izdelalo izključno za vojaško upravo 500 do 1000 kg vrvi na dan, je prva leta po vojni zaposlovalo 8 stalnih delavcev; po rodu so bili Slovenci in Hrvati. Na dan so izdelali 100—200 kg vrvi, ki so jih prodajali po vsej državi. Kapaciteta podjetja je bila znatno večja: 2000 kg na dan. Stroje so nabavljali v Nemčiji, surovine pa, ki so jih porabili 1000 do 2000 kg na mesec, v Bački, Italiji, Ogrski, Češki, Švici in še raznih drugih državah. Za leto 1923 je podjetje plačalo okroglo 42.000

Velesejmi v Ljubljani v prvih dvajsetih letih stare Jugoslavije. (Original hrani Franc Adamič, Ljubljana, Prešernova 6)

dinarjev pridobitnega davka.⁸ Firma, ki je bila znana po solidnosti in prvovrstnosti izdelave, je odnesla zlato kolajno na raznih domačih in inozemskih razstavah. V svoj delovni program je vključevala vrvarske izdelke za industrijo in poljedelstvo. Glavni proizvodi so bili: vrvi za transmisije vseh debelosti, vrvi za perilo, seno, zvonove, vprego in konjsko opremo, razne oprti, vrvce za zavese, otroške postelje itd.⁹ V podjetju je bilo zelo malo delavcev. Za leto 1936 se navajajo 1 profesionalist, vajenec in 2 nekvalificirana delavca. Nekoliko več zaposlenih je bilo leta 1938: 1 pisarniška uslužbenka, 4 profesionalisti, 2 vajenca in 2 nekvalificirana delavca. Leta 1940 je podjetje zopet delalo z minimalnim številom delavcev (2 profesionalista in 2 nekvalificirana delavca). V letu 1936 je profesionalist zaslužil 4 dinarje na uro in nekvalificirani delavec 3 dinarje na uro. Medtem ko se navaja znesek uradnikove mesečne plače v prvem polletju 1938 1000 dinarjev, je ob koncu leta ta plača zdrknila na 700 dinarjev. Profesionalist je tega leta zaslužil 30—40 dinarjev dnevno in nekvalificirani delavec 25—30 dinarjev na dan. Vsi zaposleni so bili slovenskega rodu. Vpogled v proizvodnjo, njeno količino in vrednost, ter kapaciteto obrata nam daje naslednja razpredelnica:

	Proizvodnja		
	približna količina v kg	približna vrednost din	Kapaciteta v %
1936	3.000	50.000	12
1938	8.000	130.000	35 (vrvce) 50 (vrvi)
1940	2.000	40.000	15

Kaže, da je firmo pestila huda konkurenca, ki ji ni dovoljevala, da bi svojo kapaciteto povsem izkoristila. Za to govori tudi velika zaloga: v letu 1936 2000 kg raznih vrvarskih izdelkov. V obratu so predelovali največ bačko konoplju, nekaj so jo tudi uvozili iz Italije in Nemčije. Leta 1936 so porabili 3000, leta 1938 5000 in leta 1940 2000 kg konoplje. K temu so leta 1938 uvozili iz Nemčije in Holandije tudi konopneno prejo (1000 kg) in sisal (3000 kg). O podjetniškem in obratnem kapitalu pa vrednosti strojev in nepremičnin nas seznanja tale tabela:

	Kapital		Stroji din	Nepremičnine din
	podjetniški din	obratni din		
1936	50.000	20.000	50.000	?
1938	100.000	50.000	80.000	1.000.000
1940	?	?	30.000	550.000

Kot gonilna naprava se leta 1936 omenja 1 dieslov motor (1,5 KS) francoske provenience in od leta 1938 električni motor na izmenični

Podjetnik Franc Adamič (1889—1924). (Original hrani Franc Adamič ml., Ljubljana, Prešernova 6)

tok (4 KS) nemškega izvora. Od delovnih naprav je naveden v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno le 1 nemški pletilni stroj. Omeniti velja še davek za posamezna leta. V drugi polovici tridesetih let je znašal: leta 1936 9000 dinarjev, 1937 8175, 1938 7200 in 1940 5000 dinarjev.¹⁰

Poleg proizvodnega obrata je bila v okviru podjetja tudi posebna trgovina, ki je posredovala potrošniku motvoz, različne preje, drete, gasilske in gumirane cevi vseh vrst in širin, impregnirano platno, platno iz jute, žimo vseh vrst, morsko travo (afrique), kapok, sisal, gradelj, blago za pohištvo, tekače, predpražnike, konjske odeje in pogrinjavke ter vse tapetniške potrebščine. Za šport in razvedrilo je posredovala svojim odjemalcem gugalne in ribje mreže ter telovadno orodje.¹¹ V letu 1936, ko so bile zaposlene 3 prodajalke z mesečno plačo 1200 dinarjev, je trgovina iz Alžira uvozila okrog 20.000 kg afriške konoplje v vrednosti 40.000 dinarjev ter 5000 metrov cevi in oprti v vrednosti 50.000 dinarjev iz Češkoslovaške. Istega leta je prodala okrog 10.000 kg motvoza, uzd, vrvi, oprti, vrvic in drugega vrvarskega blaga v vrednosti 350.000 dinarjev. Medtem ko je znašala vi-

šina obratnega kapitala leta 1936 10.000 dinarjev, je bila leta 1938 ta postavka izkazana s 100.000 dinarji. Tega leta so bile še vedno v prodajalni 3 delovne moči: 1 uradnica s 700 dinarji mesečne plače in 2 delavki z 900 dinarji osebne dohodka. Slika prometa v trgovini leta 1938 je naslednja:

Uvoženo blago	Količina v kg	Vrednost din	Država
konopnene cevi	1.500	40.000	Nemčija
oprte	500	20.000	Nemčija
afriška konoplja	10.000	25.000	Maroko
gumirane cevi	100	10.000	Nemčija

Prodano blago	Količina v kg	Vrednost din
razne vrvi	5.000	150.000
motvoz	10.000	200.000
gasilne cevi in oprte	2.000	60.000
žima, volna	1.000	50.000
afriška konoplja in morska trava	10.000	25.000

Tudi leta 1940 je trgovina uvažala v glavnem enake izdelke in surovine ter prodajala izdelke podobno kot v letu 1938.¹²

Drugi sin Franca Adamiča st. iz Kamnika, je imel dva sinova, oba izučena vrvarja. Mlajši Lojze, je delal nekaj časa doma pri očetu, potem pa se je zaposlil v državni službi; postal je orožnik. Bil je tudi vratar pri tovarni kleja v Ljubljani. Prvi sin, Jože Adamič ml. (rodil se je 1869 v Kamniku), je začel z vrvarstvom v Domžalah. Imel je tri hčere in sina, ki se je ponesrečil. Jože Adamič ml. je dočkal visoko starost; bil je več kot 80 let star in v Domžalah je opravljal obrt do svoje smrti.¹³ Kot ustanovitvena letnica obrata Jože Adamič, mehanična vrvarna, Domžale, se v vprašalnih polah zbornice za trgovino, obrt in industrijo navaja 1896.¹⁴ Obrtni list je bil izdan 1. februarja 1896 pod številko 1546.¹⁵ Po mnenju Antona Albrehta, vrvarskega mojstra in dobrega poznavalca vrvarske zgodovine, je Jože Adamič ml. delal že nekaj let prej.¹⁶ Delavnica je bila opremljena z navadnimi vrvarskimi napravami na ročni pogon. Pred prvo svetovno vojno je vrvarna zdelala do 200 kg izdelkov na dan v vrednosti okrog 600.000 kron na leto. Izdelki so našli kupca po vsej avstroogrski monarhiji. Medtem ko so bili v letu 1922 vsi delavci, po številu jih je bilo 6, Slovenci, se po letu 1925 omenjajo tudi Hrvati. V letu 1925 je firma zaposlovala 8 delavcev in 1 uradnika; plačani so bili 5—10 dinarjev na uro. Po treh letih (1928) navajajo 5 kvalificiranih delavcev s plačo 8—15 dinarjev na uro in 6 drugih delavcev s 3,5—7 dinarjev na uro. Število zaposlenih se leta 1929 ni bistveno spremenilo: bilo je 6 stalnih in 3 nestalni delavci ter 1 stalna delavka. Tega

Helena Adamič (1894—1972). (Original hrani Franc Adamič, Ljubljana, Prešernova 6)

leta je zaslužil profesionalist 5—7 dinarjev, drugi pa 3—4,5 dinarjev na uro. Zmogljivost obrata, ki je bil opremljen s stroji domače izdelave (Apatin), je bila znatno večja od realne proizvodnje. Kot nam priča vir iz leta 1928, bi lahko izdelali za 500 kg vrvarskih izdelkov na dan. Slika dejanske proizvodnje pa je bila tale: leta 1922 so napravili za 600.000 K naročil, leta 1925 je znašala proizvodnja 250 kg na dan in letna realizacija 1928 je bila 8—10 vagonov. Surovine je podjetje dobivalo predvsem iz Bačke in nekaj z Ogrskega. Medtem ko so v vsem letu 1925 nabavili za približno 2 vagona surovin, je ta nabava leta 1929 dosegla samo v enem mesecu 1 vagon. Firma je bila redna udeleženka ljubljanskih velesejmov. Za te priložnosti si je dala natisniti propagandni prospekt, ki nas pouči, da je vrvarna izdelovala in imela na zalogi mot-

voz, vprežnice, uzde, pasove v vseh širinah, vrvi za seno, transmisije, dvigala, zvonove v vseh debelinah in dolžinah, razne vrvice, povodce, vrvi za perilo; potem telovadno orodje, vrvi za turiste, mreže za seno, gugalne mreže, mrežice za konje in otroške postelje, ribiške mreže pa tudi nepremočljivo platno in že izgotovljena nepremočljiva pokrivala za konje in vozove ter dreto, tržne torbice, morsko travo, mikano konopnino, biče, prave tržaške bičevnike itd. Na prospektu je še zapisano da sprejemajo naročila za vse izdelke, ki sodijo v to stroko in te izdelujejo solidno in natančno v najkrajšem času. Vrvarski podjetnik Jože Adamič seznanja potrošnika tudi o svojih zalogah. Firma Josip Adamič, mehanična vrvarna v Domžalah, je imela že v dvajsetih letih dve podružnici: v Kamniku, Šutna 49, ki je bila ustanovljena leta 1920, in v Škofji Loki, Glavni trg 53, katere ustanovitev je označena z letom 1925.¹⁷

V tridesetih letih se je obratovanje vrvarne Josipa Adamiča v Domžalah na Ljubljanski cesti 80 toliko povečalo, da jo je podjetnik 10. oktobra 1935 registriral na sodišču kot tovarniško podjetje. Poslovalo je še naprej kot posamezna firma, ki je imela svoj tekoči račun

Družina Franca Adamiča. Poleg je žena s sinom Francom (tudi izučeni vrvar) in Ivanom. (Original hrani Franc Adamič, Ljubljana, Prešernova 6)

pri Ljubljanski kreditni banki. Vrednost podjetniškega in obratnega kapitala ter vrednost strojev in nepremičnin nam izkazuje tale razpredelnica:

	Kapital		Stroji din	Nepremičnine din
	podjetniški din	obratni din		
1934	50.000		40.000	350.000
1935	150.000	50.000	25.000	300.000
1936	50.000	20.000	?	500.000
1938	100.000	60.000	30.000	400.000
1939	20.000	30.000	20.000	450.000

V obratu je imel Josip Adamič vrvarske naprave na ročni pogon. Za leto 1938 se med njimi omenjata 2 statvi in 5 pletilnih strojev. Podjetje je nabavljalo stroje v apatinski tovarni. Zaradi nazornosti podajamo tudi količino in vrednost proizvodnje v tabelarični obliki:

	Količina v kg	Vrednost din
1934	?	250.000
1935	30.000	800.000
1938	15.000	250.000
1939	20.000	150.000

Pozornost zbujujo precejšnje zaloge raznih vrvarskih izdelkov. Njihova količina in vrednost je bila v posameznih letih takale:

	Količina v kg	Vrednost din
1934	5.000	?
1935	3.000	48.000
1936	?	30.000
1. poll. 1938	3.000	60.000
1938	5.000	50.000

Ustrezno proizvodnji se je dvigala oziroma padala tudi poraba surovin. Količina, izražena v kilogramih, je bila naslednja:

	Konoplja v kg	Predivo v kg	Juta	Mazilno olje
1934	5.000		300	50
1935	30.000		?	?
1936	20.000	4.000	?	?
1938	9.000	1.400	2.000	?
1939	20.000			

Konopljo in predivo je podjetje naročalo v Bački in Slavoniji, nekaj prediva, predvsem juto, pa je firma uvažala iz Češke in Nemčije.

Spregovoriti je treba še o delavcih in njihovi kvalifikacijski strukturi. Podatke nam daje tale razpredelnica:

	1934		1935		1936		1. poll. 1938			1938		1939			
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	ml.	m	ž	ml.	m	ž	ml.
upravno, pisarniško in komercialno osebje	—	—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—
profesionalisti	5	—	5	3	3	—	3	2	4	2	1	3	—	—	1
kvalificirani delavci	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
nekvalificirani delavci	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
delavci na domu	3	—	—	—	—	2	—	1	—	2	—	—	2	—	—
skupaj	10	0	7	4	4	2	3	4	4	5	1	5	2	1	—
	10		11		6		7		10			8			

Podjetje je zaposlovalo največ delavcev leta 1935 in najmanj leta 1936. Vsi delavci so bili slovenskega rodu. Urna mezda profesionalista je znašala leta 1934 4,50, leta 1935 5,00—8,00, leta 1936 3,50—6,00, leta 1938 3,50 do 8,00 in leta 1939 6,50 dinarjev.

Na istem delovnem mestu je zaslužila delavka leta 1935 in 1938 2,50—3,50 dinarjev pa mladoletni delavec leta 1938 1,75—2,50 dinarjev na uro. Kvalificirani delavec je prejemal leta 1934 6,00, leta 1936 samo 3,00 in leta 1939 3,75 dinarjev urne plače. Nekvalificirani delavec je zaslužil leta 1935 samo 300 dinarjev na mesec in leta 1939 je bila njegova ura plačana 2,75 dinarjev. Delavci na domu so prejeli plačilo po kosu; leta 1939 je delavec na domu zaslužil okrog 2,50 dinarjev na uro. Pisarniški uslužbenec je leta 1935 prejemal 900 dinarjev osebnega dohodka na mesec, medtem ko je uslužbenka dobivala leta 1935 700 in leta 1938 800 dinarjev mesečne plače. Ob tem je dodati, da je podjetje plačalo za leto 1934 3800, za leto 1935 4000 in za leto 1937 3000 dinarjev pridobitnega davka.¹⁸

Obe podjetji, v Ljubljani in Domžalah, sta med drugo svetovno vojno obratovali, kolikor so vojne razmere dopuščale. Domžalsko je bilo pod nemško in ljubljansko pod italijansko okupacijsko oblastjo. V Ljubljani je bilo zaposlenih 6—8 delavcev. Surovine so nabavljali v Italiji, izdelke pa so prodajali po ljub-

ljanski pokrajini. Proti koncu vojne je vir za surovine povsem usahnil in s proizvodnjo so prenehali.¹⁹

OPOMBE

- Po pripovedovanju Antona Albrehta, Ljubljana, Trubarjeva 6. Njegovo izpoved je potrdil Franc Adamič, Ljubljana, Prešernova 6. — 2. Arhiv Slovenije, Ljubljana (AS) — Register posameznih firm L III, 234, Ljubljana. — 3. Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije. Ljubljana 1939, str. 620. — 4. Po pripovedovanju Franca Adamiča, Ljubljana, Prešernova 6. — 5. AS, Register posameznih firm L III, 234, Ljubljana. — 6. Po pripovedovanju Franca Adamiča, Ljubljana, Prešernova 6; glej tudi AS, TOI-fasc. 309/1. — 7. Po pripovedovanju Franca Adamiča, Ljubljana, Prešernova 6. — 8. AS, TOI-fasc. 311/2. — 9. Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije. Ljubljana 1939, str. 620. — 10. AS, TOI-fasc. 309/1. — 11. Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije. Ljubljana 1939, str. 620. — 12. AS, TOI-fasc. 309/1. — 13. Po pripovedovanju Antona Albrehta, Ljubljana, Trubarjeva 6 in AS, TOI-fasc. 309/1. — 14. AS, TOI-fasc. 311/2. — 15. AS, TOI-fasc. 309/1. — 16. Po pripovedovanju Antona Albrehta, Ljubljana, Trubarjeva 6. — 17. AS, TOI-fasc. 311/2; VIII. Mednarodni vzorčni velesejem v Ljubljani od 2. do 11. junija 1928. — 18. AS, TOI-fasc. 309/1. — 19. Po pripovedovanju Franca Adamiča, Ljubljana, Prešernova 6.

